

Ferdinand Avguštin Hallerstein

Učenec jezuitskega kolegija v Ljubljani

■ **Dragica Motik**, prof. zgodovine in geografije, je upokojena, bila je učiteljica dopolnilnega pouka slovenščine v Nemčiji, nato vrsto let višja svetovalka za dopolnilni pouk slovenščine v tujini na *Zavodu RS za šolstvo*, od šolskega leta 2010 do 2017 pa je ponovno poučevala dopolnilni pouk slovenščine v Čabru, Tršču, Prezidu, Buzetu, Pulju in na Reki.

V prispevku bomo podrobneje spregovorili o znamenitem jezuitu Ferdinandu Avguštinu Hallersteinu, ki je svoje prepoznavno in vsestransko znanje pridobil v jezuitskem kolegiju v Ljubljani. Poleg njega so se tu šolali še številni pomembni Slovenci, ki so pustili neizbrisen pečat na slovenskem, evropskem in svetovnem kulturnem in znanstvenoraziskovalnem področju.

Jezuitski kolegij je bil ustanovljen leta 1597, z delovanjem pa je prenehal v letu 1773. Nahajal se je ob cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani. Profesorji so učencem posredovali odlično znanje, s katerim so se ti podali na nadaljnje izobraževanje v druga mesta znotraj habsburške monarhije. Med najbolj znanimi učenci so bili: polihistor Janez Vajkard Valvazor, avtor slovnice slovenskega jezika Marko Pohlin, šolnik in jezikoslovec Blaž Kumerdej, prevajalec Svetega pisma Jurij Japelj, dramatik in zgodovinar Anton Tomaž Linhart, matematik Jurij Vega, pesnik, šolnik in pisec šolskih knjig Valentin Vodnik, zdravnik Marko Grbec, pobudnik Akademije operozov Janez Gregor Dolničar, prvi predsednik Akademije operozov Jakob Krsnik, polihistor in zgodovinar Janez Ludvik Schönleben ter matematik, astronom, kartograf in diplomat Ferdinand Avguštin Hallerstein (Svetina, 1998).

Z znanjem v svet

Ferdinand Avguštin Hallerstein se je rodil 27. avgusta leta 1703 baronu Janezu Ferdinandu, upravitelju kranjskega deželnega glavarstva, in baronici Mariji Suzani Elizabeti Erberg v *Ravbarjevem gradu* (Hoffmannsburg). Bil je prvorojenec med tremi brati in sedmimi sestrami. Postal je duhovnik, jezuit in misijonar na Kitajskem, kot odličen izobraženec je postal priznan astronom, znanstvenik, izumitelj, matematik, kartograf in visoki

diplomat na kitajskem cesarskem dvoru. Deloval je na različnih področjih znanosti in zaradi izrednega znanstvenega dela in osebnih vrlin užival velik ugled (Šmittek, 2003).

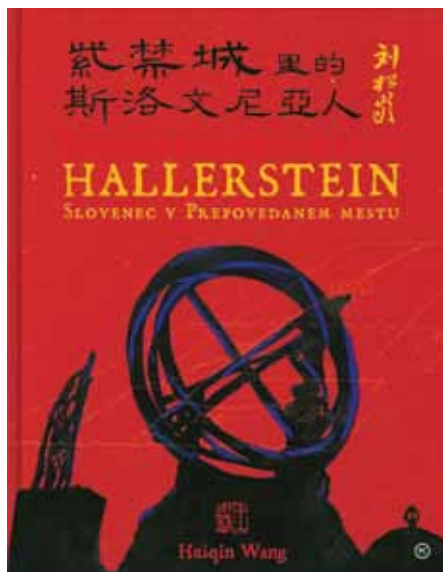
Osnovno šolo je obiskoval v Mengšu, gimnazijo in študij filozofije v Ljubljani, v jezuitskem kolegiju. V matematiki in astronomiji se je izobraževal še na Dunaju in v Gradcu. Tam je bil leta 1721 sprejet v jezuitski red in tudi nekaj časa poučeval gramatiko. Odločil se je za misijonski poklic in zato kot jezuit zaprosil za mesto na Kitajskem. Bil je sprejet. Leta 1735 je preko Portugalske odpotoval v Peking. Potovanje je bilo dolgo in naporno, povezano s številnimi nevarnostmi. Hal-

lerstein se je tega dobro zavedal, ves čas čakanja na dovoljenje za odhod na Kitajsko je koristno izbral za učenje portugalske in globlje spoznavanje astronomije. Na potovanju z ladjo proti Kitajski se je učil tudi kitajščino ter se izpopolnjeval v matematiki. Ob prihodu na Kitajsko (leta 1739) je opravil izpit iz mandarinščine. Kmalu je postal tudi član matematičnega in astronomskega tribunala v Peking. Kitajski cesarji so zelo zaupali jezuitom, ker so se ti pri svojih obredih precej prilagajali domačemu prebivalstvu. Kitajski cesar je vsako leto v državo povabil po tri ali štiri izobražene misijonarje. Vedno je izbral le jezuite, ki so bili priznani kot vsestranski strokovnjaki v Evropi, Ameriki in tudi širše. Bili so tudi odlični pedagogi, poznavalci astronomije in matematike.

Hallerstein si je z znanjem pridobil cesarjevo naklonjenost

Omeniti velja zanimivost, ki je povezana s Hallersteinovo odličnostjo v astronomiji in priljubljenostjo pri cesarju. Cesar je med Kitajci in Arabci iskal znanstvenika oz. strokovnjaka, ki bi najbolj natančno predvidel sončni mrk. Najbolje se je izkazal Hallerstein, ki je cesarja navdušil z matematično natančnostjo. Zaradi tega so ga na cesarskem dvoru zelo spoštovali in cesar ga je imenoval za visokega državnega uradnika, mandarina.

Hallersteina je doletela čast, da je smel kot eden izmed redkih jezuitov neovirano delati na Kitajskem. Tako je kitajskemu cesarju ponudil še en pomemben podatek za to velikansko državo. Na podlagi dohodninskih registrov je leta 1761 najbolj natančno do tedaj izračunal število in letni prirastek prebivalstva po kitajskih provincih. Podatek, do katerega je prišel,

je osupnil Evropo in sprožil mnogo različnih razprav. Zahodnoevropski ekonomisti in drugi znanstveniki (Voltaire, Rousseau, Adam Smith ...) so se spraševali, kako je mogoče, da imajo na Kitajskem tako visok naravni prirastek prebivalstva in da jih toliko preživi. Zanimalo jih je, kako deluje državna uprava, kako ravna s kmeti, kakšni so davki ipd. To je sprožilo dodatne diskusije o položaju evropskega kmeta v primerjavi s kitajskim (Šmitek, 2003).

Hallerstein je določil tudi zemljepisno širino Pekinga, ugotovil je natančno časovno razdaljo med Pekingom in Sankt Peterburgom. Izdelal je prvi natančen zemljevid Pekinga. Slednje je sprožilo varnostne pomisleke na Kitajskem, saj je zahodnim raziskovalcem, trgovcem in drugim to omogočalo uvid v vse poti, po katerih so enostavneje poiskali poti do želenih ciljev v notranjosti mesta in države.

Znanstveni prispevek Hallersteina je bil pomemben za Evropo in Kitajsko

Hallerstein je bil eden prvih znanstvenih raziskovalcev, ki so Evropejce seznanili z velikostjo Kitajske in s številom prebivalstva. Evropski vladarji so se spraševali, kako kitajski cesar vlada tolikšni množici ljudi. V cesarskem observatoriju v Pekingu je Hallerstein opazoval nebesne pojave, lego planetov glede na zvezde (1740–1770), objavil je zvezdni katalog in karto zvezdnega neba. Njegova astronomska, naravoslovna in etnografska opazovanja so objavljena v mnogih pomembnih znanstvenih publikacijah v takratni Evropi, Rusiji in na Kitajskem (Glonar, 2013). Njegov prispevek k tej veji znanosti je bil

zelo velik. Leta 1743 je postal član astronomsko-matematičnega tribunala, leta 1746 je postal predsednik tega tribunala in direktor zvezdarne, leta 1749 je prepotoval Kitajsko in jo kartiral. Leta 1757 je bil udeležen pri izdaji kataloga 3083 zvezd, leta 1768 pa je na Dunaju izdal začetno delo o astronomskem opazovanju jezuitov v Pekingu *Astronomska opazovanja*. Leta 1769 je sodeloval pri izdaji obsežnega atlasa Kitajske.

Hallerstein si je veliko dopisoval in sodeloval s številnimi znanci, jezuitskimi brati znanstveniki in z visokimi predstavniki oblasti po evropskih mestih tistega časa, s predstavniki sanktpeterburške akademije znanosti ter kmalu postal njen zunanji član. Dopisoval si je tudi z londonsko Kraljevo družbo in s pariško akademijo. Vsa ta pisma so shranjena domala po vsej Evropi in so bila v njegovem času in danes pomemben vir številnih znanstvenih dosežkov in drugih informacij.

Leta 1774 je Hallerstein umrl v Pekingu in bil tam pokopan na jezuitskem pokopališču. Na njegovem nagrobniku je njegovo ime izpisano v latinskem in kitajskem jeziku: Ferdinand Avgustin Hallerstein in Liu Songling.

Neizbrisen pečat

Tako na Kitajskem kot v Sloveniji je Hallerstein pustil neizbrisen pečat. Njegova za Slovence pomembna zapuščina so poleg znanstvenih odkritij in astronomske dejavnosti tudi njegova pisma, 'raztresena' po številnih mestih (Ljubljana, Dunaj, Rim, Lisboa, London, Sankt Peterburg, Peking), ki jih je s Kitajske pošiljal svojim sorodnikom, prijateljem in sobratom po Evropi. Veliko te zapuščine je bilo v prvem desetletju tega stoletja iz latinščine in nemščine prevedene v slovenščino. Ta pisma so imela v njegovem času in imajo še danes izjemno zgodovinsko in etnološko vrednost, so zgodovinski vir 'iz prve roke'; to so pretehtane, primerjalne in kritične misli znanstvenika raziskovalca. Hallerstein je vse to opravljal vestno, bil je izobražen, spodbujen in usmerjan v to početje. Sam Ignacij Lojolski, soustanovitelj jezuitske skupnosti, je leta 1547 jezuitom misijonarjem, ki so odhajali na druge celine, naročal, naj v svojih poročilih in

pismih pišejo o vsem; tudi o podnebnju, prehrani, običajih, značaju domačinov in njihovi etnični pripadnosti.

Znanstveniki danes o Hallersteinu

Nekaj znanstvenikov jezuitske skupnosti je Hallersteinovo ime iztrgalo iz pozabe, čeprav se o njem še premalo govori oz. v programih slovenskih šol o njem najdemo bore malo informacij.

Leta 2003 je bil o njem organiziran simpozij, izdana je knjiga *Mandarin Hallersteina, Kranjec na kitajskem dvoru*, v kateri so njegova številna pisma, ki so iz latinščine in nemščine prevedena v slovenščino. Na njegovi rojstni hiši je spominska plošča z opisom njegovega pomena za Slovence in druge. Pošta Slovenije je izdala spominsko znamko, Muzej Mengeš pa tri spominske razglednice (Škrlep, 2003).

Pred Gruberjevo palačo v bližini cerkve sv. Jakoba oz. kraja, kjer je ob cerkvi stal jezuitski kolegij, v katerem se je Hallerstein izobraževal, trenutno potekajo aktivnosti. »Tu bo kmalu postavljena replika Hallersteinovega znamenitega astronomskega inštrumenta, ekvatorialne obročaste krogle za opazovanje zvezd, ki je še danes (original, op. ur.) razstavljen na strehi observatorija v Pekingu. Obležje bo spominjalo na bogato ustvarjalno in znanstveno dejavnost jezuitov v Sloveniji, še posebej na izjemen dosežek Hallersteina, enega izmed pomembnih jezuitov. Zaradi še vedno premajhnega poznavanja Hallersteina in njegovih znanstvenih dosežkov v Sloveniji bo spomenik pomemben za naključne obiskovalce in tudi za strokovne ter šolske ekskurzije. To bo neposredna informacija o Hallersteinovih znanstvenih dosežkih in njegovem kulturnem poslanstvu in bo pričal o pomenu kakovostnega izobraževanja v jezuitskem kolegiju,« je povedal dr. Saje (A. J., 2020).

Namesto zaključka

Hallerstein je kljub nevarnostim veliko potoval. Ob prestopanju meja se je moral identificirati, toda ta pot je bila včasih zelo zapletena. Kot Kranjec za seboj ni imel velikega in v tistem času znanega naroda, zato

se je najprej predstavil kot podanik Svete-
ga rimskega cesarstva nemške narodnosti,
nato kot podanik Marije Terezije iz Notra-
nje Avstrije in šele na tretjem mestu je pove-
dal, da je pripadnik dežele Kranjske (Južnič,
2019). ◀

Literatura

- A. J. (2020): *V Ljubljani spomenik Hallersteinu, ki se je na Ki-
tajskem proslavil kot astronom*. Ljubljana: MMC RTV SLO, 19.
2. 2020. Pridobljeno 21. 2. 2020 s spletne strani [https://www.
rtvlo.si/kultura/dediscina/v-ljubljani-spomenik-hallerstei-
nu-ki-se-je-na-kitajskem-proslavil-kot-astronom/512069](https://www.rtvlo.si/kultura/dediscina/v-ljubljani-spomenik-hallerstei-
nu-ki-se-je-na-kitajskem-proslavil-kot-astronom/512069).
- Glonar, Joža (2013): *Hallerstein, Avguštin (1703–1774)*. *Slo-
venska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in
umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Pridobljeno

21. 2. 2020 s spletne strani [http://www.slovenska-biografija.si/
oseba/sbi223619/#slovenski-biografski-leksikon](http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi223619/#slovenski-biografski-leksikon).

- Južnič, Stanislav (2019): *Predavanje o jezuitu Hallersteinu*, 14.
11. 2019. Osebni arhiv. Ljubljana: Društvo katoliških pedago-
gov Slovenije.
- Svetina, Peter (1998): *Raba slovenščine v jezuitskem kolegiju
v Ljubljani*. V: Rajšp, Vincenc (ured.): *Jezuitski kolegij v Lju-
bljani 1597–1773*. Zbornik razprav. Ljubljana: Zgodovinski
inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU,
Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za
zgodovino Cerkve Teološke fakultete, str. 235–240.
- Škrlep, Janez (2003): *Predgovor*. V: Hribar, Viljem Marjan
(ured.): *Mandarin: Hallerstein, Kranjec na kitajskem dvoru*.
Radovljica: Didakta.
- Šmitek, Zmago (2003): *Zvezde nad Kitajsko – Avguštin Hal-
lerstein*. V: Hribar, Viljem Marjan (ured.): *Mandarin: Hal-
lerstein, Kranjec na kitajskem dvoru*. Radovljica: Didakta, str.
11–43.

Foto: Petra Duhanjov

Ideološka ali identitetna oblikovanost družboslovnih in humanističnih predmetov v srednješolskem izobraževalnem sistemu v Sloveniji

■ **Branko Koderman**, mag. znanosti (sociologija kulture), dipl. psiholog, je zaposlen na *Gimnaziji Bežigrad*. Ima 30 let delovnih izkušenj na področju programa mednarodne mature (»IB«), kjer poučuje predmeta socialna in kulturna antropologija ter psihologija, in na področju slovenskega gimnazijskega šolstva, kjer je nekaj let poučeval predmeta psihologija in sociologija.

Članek prikazuje in analizira rezultate kvalitativne raziskave slovenskih maturitetnih izpitnih katalogov. Ugotavlja, da slovenski izobraževalni sistem ne omogoča konsolidacije slovenstva na ravni dolgotrajnega spomina.

Uvod

Glavni namen članka je prikazati in razložiti odsotnost nekaterih ključnih interpretativnih vsebin in struktur, ki niso navedene niti v formalno uradnih predmetnih učnih načrtih in tudi ne v državnih predmetnih izpitnih katalogih za splošno maturo za družboslovne in humanistične predmete. Slovenstvo in s tem slovensko domoljubje

je mogoče privzgojiti in le posledično priučiti, kar v sodobnem času dolgotrajno in poglobljeno lahko počno učitelji kulturno-formativnih šolskih predmetov. (Ta posplošena trditev bo kasneje utemeljena v okvirih simbolno interpretativne teorije kulture Cliforda Geertza (1973), teorije prakse in habitacije Pierra Bourdieua (1972), kognitivnih teorij procesnega dolgotrajnega spomina Craika in Locharta (1973; Bryan-

Zaykov, Law, 2013) ter konsolidacijske teorije nevronske mreže Erika Kandela (2000; Crane, Jette, 2012)).

Kulturna identiteta posameznika, v našem primeru ponotranjeno slovenstvo srednješolke in srednješolca v slovenskem državnem srednjem šolstvu, je sistemsko onemogočena, saj jo preko ocenjevanja izključuje socializacijski 'ritual prehoda': zunanja in enotna matura.

Teoretski in pojmovni okvir vsebine prispevka

Razumevanje prispevka vključuje poznavanje simbolne teorije kulture, teorijo družbe-